

POETIKA PREDAJA I LEGENDI

Marjanović, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:776007>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

POETIKA PREDAJA I LEGENDI

VALENTINA MARJANOVIĆ

SPLIT, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

POETIKA PREDAJA I LEGENDI

Studentica

Valentina Marjanović

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2024. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	4
2. Predaje.....	4
2.1. Povijesne predaje.....	4
2.1.1. Ilirske teme	5
2.1.1.1. Ilirski kralj Agron i kraljica Teuta	5
2.1.2. Starohrvatske teme	6
2.1.2.1. Dolazak Hrvata u današnje krajeve.....	6
2.1.2.2. Tuga i Buga	7
2.1.2.3. Sveti Dujam	7
2.1.3. Srednjovjekovne teme	7
2.1.3.1. Kralj Dmitar Zvonimir	8
2.1.4. Osmanska okupacija.....	9
2.1.4.1. Uskoci i hajduci.....	10
2.1.4.1.1. Glasoviti uskok Petar Kružić	10
2.1.4.1.2. Harambaša Andrijica Šimić	12
2.2. Etiološke predaje	13
2.2.1. Prezime Gotovac	13
2.2.2. Visovac.....	14
2.2.3. Neorić.....	14
2.3. Mitske predaje	14
2.3.1. Vile	14
2.3.2. Lada i Ljeljo	15
2.4. Demonološke predaje	17
2.4.1. Vještice	17
2.4.2. Vukodlaci.....	19
2.4.3. More	19
2.4.5. Maminjorgo	20
2.5. Eshatološke predaje	21
2.6. Pričanja iz života	21
3. Legende.....	21
3.1. Gavanovi dvori	22
3.2. Sveta Katarina	22
3.3. Sveti Duje.....	23

3.4. Slika Gospe Sinjske.....	24
4. Zaključak.....	25
Literatura.....	27
Sažetak	30
Abstract	30

1. Uvod

Usmene predaje dugo su se prenosile s koljena na koljeno i kroz povijest mijenjale, ali su svakako ostavile traga i na svjetsku i na našu književnost, može se reći da su utjecale i na živote ljudi svojim porukama.

Legende često imaju više elemenata čudesnog nego predaje. Kao najvažnija poruka većine legendi, ističe se pobjeda dobrog nad zlim. U legendama su uglavnom opisani životi svetaca, mučenika, ključan je vjerski aspekt i često se uključuje element čuda i moći. U radu će se tematski podijeliti predaje te navesti po nekoliko primjera za svaku vrstu predaje. Zatim će se ukratko definirati i legende te će biti prepričano nekoliko njih.

2. Predaje

Predaja je vrsta priče u čiju se istinitost vjeruje.¹ Puno govori i činjenica da sve svete monoteističke knjige u svom sadržaju imaju i veliki broj usmenih predaja, s porukom da ih se treba pridržavati, odnosno slušati.²

Dragić predaje dijeli na: povijesne predaje, etiološke predaje, eshatološke predaje, mitske (mitološke) predaje, demonske (demonološke) predaje i pričanja iz života.³ Bošković-Stulli navodi da predaje tematski govore o tri stvari, vjerovanju u nadnaravna bića, sjećanja na povijest i podrijetlo nekih pojava ili stvari i prema tome ih dijeli na mitske (demonološke, praznovjerne), povijesne i etiološke koje se ponekad isprepleću.⁴

2.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje kazuju se kao kronikati (kratka priopćenja povijesnog sadržaja); rijetko kao fabulati (predaje koje imaju razvijenu fabulu); a nikada kao memorati (predaje koje kazuju o osobnim doživljajima).⁵

¹ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 33.

² Ibid, str. 33.

³ Ibid, str. 33., 34.

⁴ *Usmene pripovijetke i predaje*, Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997, str. 18.

⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

Prema događajima koji su obilježili naše prostore, povijesne predaje mogu se podijeliti na agrafijsku epohu, doba drevnih Grka, ilirsko i rimsko doba, starohrvatsko doba, razdoblje od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara, razdoblje osmanske vladavine, period od konca 19. stoljeća do 1914., razdoblje između dva svjetska rata, epoha SFRJ, period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.⁶

2.1.1. Ilirske teme

Iliri su indoeuropski narod koji je u prapovijesnoj i antičkoj epohi živio na zapadnom Balkanu, nastanjivali su područje iznad Makedonije i Tracije pa sve do Dunava.⁷ U 8. stoljeću prije Krista, Grci su osnovali kolonije na ilirskoj obali, ali za Hrvatsku je značajnije bilo osnivanje kolonija na istočnoj Jadranskoj obali u 4. stoljeću prije Krista.⁸ Iliri koji su bili naseljeni na području Hrvatske su Ardidejci, Daorsi, Delmati, Liburni, Japodi i Histri.⁹ Ilirska država uništena je 168. godine prije Krista čestim sukobima i ratovima.¹⁰

2.1.1.1. Ilirski kralj Agron i kraljica Teuta

Kralj Agron oko 250. godine prije Krista ujedinio je ilirske zemlje, a nakon njegove smrti naslijedila ga je supruga Teuta umjesto njegova malodobna sina.¹¹ Ne postoje sigurni podatci o podrijetlu kraljice Teute, ali dvije predaje su najraširenije. Prva je da je Teuta kći ljekaruše iz Narone. Agron je zbog bolesti posjetio ljekarušu te se zaljubio u njezinu lijepu kćer Teutu te je uzeo za ženu. Prema drugoj predaji, Teuta je bila Agronova kći, a imao ju je pravo oženiti jer su kraljevi smatrani kod Ilira božjim potomcima.¹²

U Kotoru postoji predaja da su bogovi upozorili Agrona da će Teuta kraljevstvu donijeti nesreću, ali ih Agron nije htio poslušati. Dao je izgraditi grad Agronium kojim će upravljati Teuta. Dok je ratovao, do Agrona je došla vijest da Teuta živi razuzdanim životom zbog čega se odlučio vratiti kući. Dočekala ga je Teuta i dala mu vrč vina u kojem je bio otrov što je dovelo do smrti kralja Agrona. Posljedice njegove smrti su potres, sve rijeke koje su postojale

⁶ Ibid, str. 275.

⁷ Ibid, str. 277

⁸ Dragić, Poetika i povijest, str. 277

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Marko Dragić, Hrvatske povijesne i etnološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 16 (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2018, 279-296., str. 280.

¹² Ibid, str. 280.

u kraljevstvu, postale su ponornice, Agronijum je propao pod zemlju... Prema predaji Teuta nije bila kažnjena jer je otrov stavio kraljev vojskovođa Demetrije Hvaranin, a ona nije znala da je vino otrovano, a postoji i predaja da je pošteđena zbog svoje ljepote.¹³

Za vrijeme kraljevanja, Teuta je činila mnoge nepravde, osobito Rimljanima. Najmlađi rimski poslanik rekao joj je da je njihov običaj kažnjavati one koji čine nepravdu, a pomoći onima kojima je nepravda učinjena što je uvrijedilo kraljicu. Odlučila je poslati nekoga da sjekirom ubije poslanika. Nakon toga je Demetrije koji se bojavao kraljice odlučio ubiti sve dalmatinske prvake da bi udovoljio Rimljanima. Poslije tog događaja, Teuta je odlučila sklopiti mir s Rimljanima, povući se iz Ilirika osim iz nekoliko mjesta te im početi plaćati danak koji oni odrede. Ipak, mir nije trajao dugo. Pokušala je zavladata Visom te je zaratila s Grcima. Rimljani su im došli pomoći i Teuta je poražena 228. godine prije Krista.¹⁴

U mnogim hrvatskim krajevima govori se o kraljici Teuti, njenoj ljepoti, bogatstvu, kraljevanju, životu i o tragičnoj smrti. Govori se da je umrla skočivši sa stijene, najvjerojatnije se stijena nalazi iznad Risna. Razlog je vjerojatno poraz od Rimljana ili nesretna ljubav.¹⁵

2.1.2. Starohrvatske teme

Starohrvatskim razdobljem smatra se period od dolaska Hrvata na današnje područje pa sve do smrti kralja Dmitra Zvonimira.¹⁶ Ljudi pripovijedaju o Tugi, Bugi, Klukasu, sv. Dujmu, sv. Tripunu, sv. Vlahu, hrvatskim knezovima i kraljevima narodne krvi, sv. Donatu, sv. Ivanu Trogirskome.¹⁷ Hrvati pripovijedaju i o blaženom Ivanu Vladimiru, dukljanskome kralju.¹⁸

2.1.2.1. Dolazak Hrvata u današnje krajeve

Izdvojiti ćemo samo neke od navedenih. Dolazak Hrvata zabilježio je car Konstantin VII. Porfirogenet u djelu *O upravljanju carstvom*. Povijesna predaja govori o petorici braće i

¹³ Ibid, str. 281.

¹⁴ Ibid, str. 282.

¹⁵ Ibid, str. 295.

¹⁶ Marko Dragić, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 21.

¹⁷ Ibid, str. 21.

¹⁸ O tome više: Helena Dragić, *Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji*, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja (The magazine of linguistic, of literature and cultural issues) Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, br. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.

dvjema sestrama koji su doveli Hrvate na prostore današnje Hrvatske.¹⁹ U 7. stoljeću, Hrvati su iz Velike ili Bijele Hrvatske došli na područje današnje Hrvatske kako bi se borili protiv Avara na poziv cara Heraklija. „Nakon pobjede nad Avarima Hrvati su naselili bivše rimske provincije: Dalmaciju, Panonik i Ilirik. Na tom su području organizirali tri države: Bijelu ili Primorsku Hrvatsku od Raše u Istri do Cetine; Crvenu Hrvatsku od Cetine do Drima i Drača; te Posavsku Hrvatsku između Gvozda i Drave, Save i Dunava.“²⁰

2.1.2.2. Tuga i Buga

Najviše informacija imamo o sestrama Tugi i Bugi o kojima se još uvijek pripovijedaju brojne priče. Kao uspomena i u čast kraljici Bugi, nastali su toponimi Bužana grad i Buško jezero.²¹ Mjesto u kojemu je stolovala kraljica Tuga nazvano je Tugari, a nalazi se jugoistočno od Splita. Tuga je poznata po svojoj ljepoti, dugoj zlatnoj kosi i crnim očima, ali osim o ljepoti, pričalo se i o njezinoj sposobnosti da razveseli ljude svojom pjesmom.²² Osim Tugara, po njoj je navodno nazvana i planina Tušnica u livanjskom kraju gdje je išla u posjet svojoj sestri.²³

2.1.2.3. Sveti Dujam

Sveti Dujam prema splitskoj predaji dolazi iz Sirije u 1. stoljeću, kršten je u Antiohiji. Došao je u Salonu gdje je osnovao crkvenu zajednicu, mnoge je preobratio na kršćanstvo zbog čega je naposljetku i bio mučen i ubijen, odrubljena mu je glava.²⁴ U 7. stoljeću prenesene su moći svetog Dujma iz Solina u Split, a sveca nije mogao dignuti nitko osim nevine djece. Nakon nekog vremena morali su se stati odmoriti, bili su iscrpljeni i žedni. Pomolili su se svetom Duji i voda je izbila iz zemlje. Na tom mjestu izgrađena je kapelica pod kojom je izvor hladne vode, a govori se da je voda i ljekovita.²⁵

2.1.3. Srednjovjekovne teme

Već nakon smrti kralja Krešimira IV., neki su smatrali da bi kraljem trebao postati Dmitar Zvonimir, bivši kraljev ban. Ipak, na vlast je došao Slavac, ali mnogi ga dalmatinski

¹⁹ Marko Dragić, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 22.

²⁰ Ibid, str. 22.

²¹ Ibid, str. 23.

²² Ibid, 23.

²³ Ibid, str. 24.

²⁴ Ibid, str. 24.

²⁵ Ibid, str. 25.

gradovi nisu priznavali te su se obratili i papi za pomoć. Naposljetku ga je zarobio grof Amiko i ne zna se pouzdano što se dogodilo s njim.²⁶

2.1.3.1. Kralj Dmitar Zvonimir

Nakon njegova odlaska, Hrvatska je ostala u jako lošem položaju, Dalmacija se odcijepila od Hrvatske i Dalmacijom je upravljao mletački dužd s čime se mnogi nisu slagali.²⁷ Godine 1075. na solinskom polju, Dmitar Zvonimir izabran je za kralja Hrvatske i Dalmacije od strane i hrvatskog naroda i svećenstva. Okrunjen je 9. listopada 1076. godine u bazilici Svetog Petra u Solinu. Uz njega je okrunjena i njegova žena Jelena, kći ugarskog kralja Bele I., kasnije prozvana u narodu Jelena Lijepa.²⁸ Stupivši na vlast, pokušavao je održati mir i slogu u državi, za prvoga bana uzeo je Petra Svačića koji je bio i Slavčev ban. Bio je pravedan, blag, branio je nemoćne i narod je živio u blagostanju.²⁹

Kralj Dmitar Zvonimir ratovao je protiv Bizanta i njemačkog kralja i cara Henrika IV. 1082. godine odlučio je poslati vojsku na Nijemce i na kraju je Zvonimirova vojska poražena.³⁰ Sudjelovao je i u ratu koji se vodio između Bizantskog Carstva i normanske vojske (južna Italija). Bizantsko-mletačka vojska borila se protiv normansko-hrvatske.³¹ Rat je trajao tri godine, od 1082. do 1085., a završio je nepovoljno za kralja Dmitra Zvonimira. „U tome ratu zadnji je put hrvatska vojska bila pod hrvatskom zastavom.“³² 1086. godine, ponovno je pozvao narod u rat, ali su se ljudi usprotivili i ubili kralja.³³

Frane Bulić zabilježio je predaju o smrti kralja Dmitra Zvonimira prema kojoj se on posvađao s vojskom kod Rotne gomile, vojska ga je izmrcvarila, ubila i gađala kamenjem.³⁴ Druga Bulićeva verzija, koja je vjerojatnija, govori da je kralj ubijen u narodnoj skupštini i pokopan 1089. u stolnoj crkvi u Kninu.³⁵ S druge strane, Klaić navodi da je kralj već 1086. godine bio bolestan te da je najvjerojatnije od bolesti i umro, a pokopan je u kraljevskoj

²⁶ Marko Dragić, *Zbilja o hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru u poeziji Vladimira Nazora*, Croatian Studies Review, 7, Macquarie University Sydney, Australia, Faculty of Philosophy University of Split, Croatia, Waterloo University, Canada, 2011., 61-88., str. 64.

²⁷ Ibid, str. 65.

²⁸ Ibid, str. 66.

²⁹ Ibid, str. 67.

³⁰ Ibid, str. 69.

³¹ Ibid, str. 70.

³² Ibid, str. 71.

³³ Ibid, str. 77.

³⁴ Ibid, str. 78.-79.

³⁵ Ibid, str. 79.

grobnici na Solinskom polju.³⁶ Postoji i takozvana Zvonimirova kletva, Zvonimir je na samrti prokleo Hrvate da tisuću godina njima vlada drugi narod i tuđi jezik, a može se reći da se kletva i obistinila.³⁷

2.1.4. Osmanska okupacija

U 15. stoljeću Hrvatska je bila podijeljena na nekoliko dijelova. Jedan dio je bio pod vlasti Mletačke Republike, drugi dio Ugarsko-Hrvatske, zatim Habsburške Monarhije i Osmanlijskog Carstva čija su prodiranja bila sve jača i učestalija. Jedini dio koji je bio donekle samostalan jest grad Dubrovnik.³⁸ Stanje nije bilo bolje ni u susjednim državama, osobito u Bosni i Hercegovini. Bosansko Kraljevstvo bilo je meta Turcima i Ugarima zbog bogatstva zemlje, olova, srebra, tkanine...³⁹

Krajem svibnja 1463. uspjeli osvojiti Bosansko Kraljevstvo. Najduže je pružao otpor grad Bobovac, ali je poglavar Bobovca, Radak, izdao grad zbog novca.⁴⁰ Kad su Osmanlije uspjele u svojoj namjeri, odlučili su ubiti Radaka jer su vjerovali da ako može izdati svoj narod, da će izdati i njih. Odrubljena mu je glava i bačen je s litice, a to mjesto danas se zove Radakova stijena.⁴¹

Postoje mnoge priče o strahotama koje su Osmanlije činile i koje se prepričavaju i u današnjim vremenima. Posebno su gnjusni „Pravo prve bračne noći“, „Danak u krvi“, stalna obeščaćivanja kršćanki, sknavljenja i razaranja sakralnih predmeta i crkava.⁴² Po „Pravu prve bračne noći“ kršćanka morala je prvu bračnu noć provesti s begom ili agom. Mnoge su potresne predaje koje narod o tome i danas pripovijeda.⁴³ „Danak u krvi“, usprkos šerijatskom zakonu,

³⁶ Ibid, str. 81.

³⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 306.

³⁸ Strčić, P. Hrvatska u doba Šimuna Kožičića Benje s posebnim osvrtom na (tadašnju) Rijeku, *Fluminiensia*, 24 (1), 9-17. 2012., str. 9.

³⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 323.

⁴⁰ Ibid, str. 324.

⁴¹ Ibid, str. 324.

⁴² Marko Dragić, *Hrvatske predaje i legende o sakralnim predmetima u Bosni i Hercegovini*. Hrvatsko filološko društvo; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001., str. 541.-548.

⁴³ O tome više: Dragić, Marko, *Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.

sultan je uveo 1420. godine. Od 15. stoljeća do konca 18. u janjičare je odvedeno oko tristo tisuća dječaka s područja južnoslavenskih zemalja.⁴⁴ Roditelji su na sve moguće načine pokušavali spriječiti da odvedu njihovu djecu tako da su ih odmalena učili da glume da su maloumni, odijevali ih u istrošenu odjeću, puštali ih da budu prljavi, ženili ih u mladoj dobi (oženjeni muškarci nisu se smjeli uzimati), tetovirali im križeve, a neki su išli toliko daleko da su čak i sakatili vlastitu djecu.⁴⁵

Uz stalne patnje, stradanja i progone brojni su grobovi hrvatskih mučenika i mučenica kojima narod i u naše vrijeme hodočasti.⁴⁶

O porušenim crkvama svjedoče mikrotoponimi Crkvina, Crkvište, Crkvica. Arheološkim istraživanjima dokazano je da je na tim mjestima bila crkva.⁴⁷

2.1.4.1. Uskoci i hajduci

Za grad Split, odnosno za nogometni klub Hajduk, zanimljiva je priča o harambaši Andriji Šimiću. „Padom Bosne pod Turke 1463. godine, u njoj se javljaju uskoci i hajduci. Hajduci su neprestano i iznenada napadali Turke po planinama i gudurama.“⁴⁸ Hajduci su napadali samostalno, a uskoci u skupinama.

Ljudi su imali različita mišljenja i o jednim i o drugima. Neki su ih hvalili i divili se njihovim djelima, dok su ih drugi smatrali razbojnicima i nasilnicima. Razlog tomu može biti i taj što su se hajduci dijelili na četiri kategorije, hajduci zulumčari (turski hajduci) koji su ubili franjevce i zapalili samostan u Rami, nasuprot njima bili su hajduci osvetnici koji su se borili za slobodu, muslimanski hajduci osvetnici, to su muslimani koji su bili protiv turske vlasti zbog povećanja nameta i hajduci muslimani.⁴⁹

2.1.4.1.1. Glasoviti uskok Petar Kružić

⁴⁴ Marko Dragić, *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140, str. 123.

⁴⁵ Ibid, str. 126.

⁴⁶ Vidi: Marko Dragić, *Grobovi hrvatskih mučenika i mučenica u Bosni i Hercegovini*, Mostariensia, časopis za humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru br. 9, Mostar 1998, str. 81-96.

⁴⁷ Helena Dragić, Prinosi bosansko-hercegovačkoj toponimiji motiviranoj apelativom crkva. Od Pavlimira do riči šokačke (Zbornik Ljiljane Kolenić). (ur. Ćurak Silvija; Blažević Krezić, Vera). Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek 2021, 279-292.

⁴⁸ Marko Dragić, Hajdučki harambaša Andrija Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, str. 292.

⁴⁹ Ibid, str. 292.-293.

Kao što je već ranije spomenuto, uz hajduke, djelovali su i uskoci, a jedan od najistaknutijih svakako je bio Petar Kružić, kliški kapetan i knez.⁵⁰ Uskoci su uglavnom kršćani koji su pobjegli iz okupiranih krajeva, nastanili su Senj, Krk, Omiš, Poljica, Klis, Solin i Knin, ali ni tu nisu bili sigurni.⁵¹ Krajem 15. stoljeća i početkom 16. Turci su nanijeli mnogo štete Hrvatskoj i okolnim zemljama. Uspjeli su opustošiti splitsko, zadarsko i šibensko područje, zatim su osvojili šibensko i trogirsko područje, Čavčinu, Nutijak, Beograd, Knin, na jugu Hrvatske slobodan je ostao samo Klis.⁵² O podrijetlu Petra Kružića nemamo točne podatke kao ni o njegovim roditeljima. Zna se da je imao dvije sestre, Jelenu i Katarinu. Oženio se 1520. godine Jerolimom.⁵³ Razlog zbog kojeg je Petar Kružić postao uskok, najvjerojatnije je neimaština. Iako su tražili pomoć od kralja, pomoć nije nikada stigla te su on i još pedesetak uskoka u Klisu živjeli od onoga što su uzeli od neprijatelja, od Turaka i od Mlečana.⁵⁴ Petar je bio poznat kao dobar vojnik, a vojnikom je postao 1513. godine, postao je branitelj Klisa. Nakon što su uspjeli osloboditi Klis od Turaka, postavljen je za kapetana, ali to nije dugo trajalo jer je nakon samo dvije godine zatočen, odveden je kod Kovačevića u Bosnu. Brzo se uspio i osloboditi pa je 1521. godine postao i senjskim kapetanom. Narod ga je vrlo brzo zavolio zbog toga što je postao jedan od najvećih ratnika protiv Turaka, ali i zbog toga što je često pomagao siromašnima.⁵⁵ Uspješno su branili Klis sve do 1536. godine kada je turska vojska opkolila Klis i napala ga, Kliški branitelji su se morali predati.⁵⁶ 1537. godine, uz pomoć njemačkih i talijanskih vojnika, Petar i vojnici pokušali su osvojiti utvrdu u Solinu, ali je Turaka bilo puno više te su se morali povući. U toj bitci mu je Atli-aga odrubio glavu. Glavu je odnio Muratbegu, a on ju je odnio pod Klis te pozvao narod da se preda. Raselili su se na sve strane, a najviše ih se nastanilo u Senju.⁵⁷ Petar Kružić pokopan je u Trsatu, sestra Jelena otkupila je njegovu glavu za sto dukata kako bi bila pokopana zajedno s tijelom.⁵⁸ Jedan od najgorih zločina u periodu turskih osvajanja svakako je bio odvođenje djece u janjičare. 1420. godine uvedena je takozvana vrsta oporezivanja, kada su Turci počeli uzimati dječake, najčešće u dobi do deset godina života, ponekad i starije, te ih vodili na sultanov dvor ili turskim obiteljima u

⁵⁰ Marko Dragić, Kliški kapetan i knez Petar Kružić u tradicijskom pamćenju i povijesnom kontekstu. *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 47-48. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2022, 369-392., str. 369.

⁵¹ Ibid, str. 372.

⁵² Ibid, str. 371.

⁵³ Ibid, str. 375.

⁵⁴ Ibid, str. 378.

⁵⁵ Ibid, str. 379.

⁵⁶ Ibid, str. 382.

⁵⁷ Ibid, str. 386.

⁵⁸ Ibid, str. 388.

Anadoliju i Rumunjsku gdje su ih učili turskim običajima. Od malena ih se pripremalo za rat, stvarane su elitne vojne postrojbe, nazvani su janjičarima.⁵⁹

2.1.4.1.2. Harambaša Andrijica Šimić

Andrija Šimić rođen je u blizini Gruda, 22. studenog 1833. u velikoj obitelji. Majka se zvala Iva, otac Ivan i imao je jednog brata i pet sestara. Otac Ivo bio je kmet Mahmuda Tikvine koji je i Andriju još kao četrnaestogodišnjeg dječaka odlučio uzeti sebi za slugu i odveo ga u Mostar gdje se zadržao deset godina. U početku je čuvao stoku, a kasnije je naučio praviti puške i noževe.⁶⁰ Njegov prvi sukob s Turcima odvio se u Mostaru s agom Ćurkom koji je često nanosio zlo Hrvatima. Jedne večeri Andrija je odlučio prići agi dok je jahao konja, kleknuo pred njega i zamolio ga da mu upali lulu. Kada se aga spustio, Andrija je uzeo njegovu kuburu, upucao ga i uzeo njegova konja. Kada je napunio dvadeset četiri godine, vraća se kući pomoći bratu.⁶¹ Njegovi sukobi s Osmanlijama nisu prestali u tom trenutku. Na sličan način je ubio i bega Omera koji je uzimao harač od njegova oca. Otac Ivo morao je prodati konja kako bi platio harač. Andrija je ubio bega, uzeo njegova konja i dukate koje odnese ocu i kaže mu da je dobro trgovao.⁶² Nakon toga dva puta je otvorio krčmu, ali oba puta posao je propao. Život mu je bio težak, ali najviše mu je smetala nepravda. Konačnu odluku da ode u hajduke donio je kada turski poreznici orobili njegova oca i prijetili mu smrću. Prvo se obratio ljubuškom kadiji, ali on mu nije htio pomoći nakon čega je Andrija odlučio da će se osvećivati sam onima koji nanose nepravdu. Postoji također i priča da mu je netko obeščastio sestru i da je nakon toga otišao u hajduke.⁶³

Andrijica je pljačkao Turčine i bogate trgovce i dio novca slao svojimima, a dio dijelio siromašnima. Ubrzo se pročulo za Andrijicu i njegovu družinu te su svi strepili da ga ne sretnu.⁶⁴ Završio je u zatvoru nakon ubojstva bega Lakišića. Njega i Jovu Kadijevića izdao je Josip Dundić. Andrijicu su uhvatili, a Jovu ubili. Dvije godine proveo je u tamnici. S njim je bio jedan Rom kojemu je sestra donosila hranu. Andrija mu je rekao da mu sestra u pogaču ubaci turpiju. S tom turpijom je jednu večer Andrijica uspio prepiliti rešetke i pobjeći iz

⁵⁹ Marko Dragić, *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140, str. 123.

⁶⁰ *ibid.*, str. 296.

⁶¹ *Ibid.*, str. 296.

⁶² *Ibid.*, str. 297.

⁶³ *Ibid.*, str. 297.-298.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 298.

tamnice.⁶⁵ Nakon toga je osnovao družinu i imao još mnogo avantura s hajducima o kojima se dugo pričalo. Godine 1870. Andrijin četobaša Ivan Bilić izdao je hajduke rekavši da su u kući Jakova Prodana. Kuća je brzo opkoljena sa svih strana.⁶⁶ Većina hajduka je ubijena ili ozlijeđena. Andrija je također bio ranjen, ali je uspio pobjeći do Runovića u kuću Ante Garca.⁶⁷ Na nagovor žene, Garac je izdao Andrijicu i tada je došlo do uhićenja i zatvaranja Andrijice Šimića.⁶⁸ Osudili su ga na doživotni zatvor.⁶⁹

Pristizale su mnoge molbe da Andrija bude pomilovan što se na kraju i ostvarilo, ali tek 1901. godine kada Andrija u 68. godini života izlazi iz zatvora.⁷⁰ Umro je od kapi u blizini kuće Ante Garca, a zanimljivo je da se Andrijina kletva da Garce počivaju ispod njegovih nogu i ostvarila.⁷¹

Godine 1911. osnovan je nogometni klub. Osnivači se nisu mogli dogovoriti oko naziva kluba te su pitali svog profesora. „Profesor Barač predložio je da se nogometni klub zove Hajduk jer hajduk simbolizira hrabrost, odlučnost, upornost, ponos, čast, humanost, prijateljstvo, zaštitu slabijih, pomoć sirotinji, ljubav prema slobodi, prkos prema tuđinskoj sti, borbu protiv neprijatelja.“⁷²

2.2. Etiološke predaje

Funkcija etioloških predaja jest objašnjavanje pojava između ljudi ili pojava u prirodi čiji nam uzrok nije jasan. Isto tako mogu tumačiti razloge zašto je neko mjesto, jezero, vrelo dobilo određeni naziv.⁷³ „Etiološke predaje nastaju na povijesnoj, mitskoj, demonološkoj, eshatološkoj i legendnoj razini.“⁷⁴

2.2.1. Prezime Gotovac

⁶⁵ Ibid, str, 299.

⁶⁶ Ibid, str. 320.

⁶⁷ Ibid, str. 321.

⁶⁸ Ibid, str. 322.

⁶⁹ Ibid, str. 325.

⁷⁰ Ibid, str. 326.

⁷¹ Ibid, str. 328.

⁷² Ibid, str. 329.

⁷³ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 49.

⁷⁴ Ibid, str. 49.

Naprimjer, objašnjenje za nastanak prezimena Gotovac je to da se muškarac nakon vjenčanja preselio kod svoje žene koja je bila bogata. Imali su odmah sve i ljudi su rekli da im mu najviše odgovara prezime Gotovac zato što je došao na gotovo.⁷⁵

2.2.2. Visovac

Otočić Visovac ima još jedan naziv, a to je Bila stina. Nazvan je tako zato što je u prošlosti bio opustošen.⁷⁶

2.2.3. Neorić

Selo Neorić nazvano je po banu Neoru koji je u 16. stoljeću živio na brdu u kuli. Zajedno s uskocima pokušavao je obraniti mjesto od Turaka, ali Mlečani su ih izdali, a Turci su uspjeli doći do kule u kojoj je ban živio i srušiti je. Bježali su prema Kninu, ali su bana na kraju izdali njegovi vojnici i Turci su ga ubili. Mjesto na kojem je ban ubijen zove se Banovo vrilo.⁷⁷

2.3. Mitske predaje

Mitske predaje se pripovijedaju kao memorati i uglavnom imaju razrađenu fabulu. Najčešća tema mitskih predaja su vile ili povijesne osobe kojima su ljudi iz nekog razloga pripisivali nadnaravne moći.⁷⁸

2.3.1. Vile

Prema predaji, vile su lijepe cure, najčešće duge zlatne kose, plavih očiju, na sebi imaju bijele ili plave haljine, na glavi im je cvjetni vijenac, a glas im je milozvučan. Pomagale su ljudima i činile dobro, loše su činile jedino onima koji bi izdali njihovu tajnu da imaju konjsko

⁷⁵ Ibid, str. 61.

⁷⁶ Ibid, str. 54.

⁷⁷ Ibid, str. 51.

⁷⁸ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 62.

ili magareće kopito ili kozji papak.⁷⁹ Zanimljiva je predaja prema kojoj su vile zapravo zatajene kćeri Adama i Eve.⁸⁰

U Slovačkoj se smatra da su vile duše djevojaka koje su umrle zaručene. Njihove duše lutaju po šumama. U Poljskoj se pripovijeda da su vile lijepe djevojke čije duše lebde između neba i zemlje zbog počinjenih grijeha. U Srbiji vile nastaju iz rose s cvijeća.⁸¹

U Velikoj Britaniji vile su opisivane potpuno drugačije nego na našim prostorima. One su mala šumska stvorenja koja imaju krila. Mogu se pronaći na mjestima gdje ima cvijeća ili oko potoka i jezera.⁸²

Narodna vjerovanja u vile odrazila su se u hrvatskoj toponimiji i antroponimiji.⁸³

2.3.2. Lada i Ljeljo

Neki vjeruju da je u slavenskoj mitologiji Lada bila božica mladosti, plodnosti i proljeća, a da je Ljeljo bio njezin sin.⁸⁴ On se smatra sinonimom za Amora ili Kupida, odnosno boga ljubavi.⁸⁵ Iako se ne može sa sigurnošću reći da su te informacije pouzdane, Lada je na mnoge načine uključena u naše običaje. Postoje pjesme posvećene kraljici Ladi, a i djevojke se nazivaju ladarice, oblače su u haljine i ukrašavaju cvijećem. Izvode se obredi ophodi, pogotovo u dvadesetom stoljeću na području Slavonije, Srijema, Bačke i Mađarske.⁸⁶ Zanimljivo je i da riječ *lada* u staročeškom znači djevojka, a u baltičkim narodima u proljetnim i svadbenim pjesmama se spominje riječ *lado*.⁸⁷

U Hrvatskom zagorju su se izvodile ladarske pjesme za vrijeme sušnih dana i na blagdane Sv. Jure, sv. Filipa i sv. Jakova Mlađeg, na Duhove i blagdan Sv. Ivana.⁸⁸ Navest ćemo samo nekoliko običaja kojih se ljudi pridržavaju tim blagdanima. Sveti Jure smatra se

⁷⁹ Dragić, Marko, *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa*. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 220.

⁸⁰ Ibid, str. 220.

⁸¹ Ibid, str. 222.

⁸² Ibid, str. 222.

⁸³ O tome više: Helena, Dragić, *Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije*. Cetinjski filološki dani III. Fakultet za crnogorski jezik i književnost; University of Cansas, 2022., str. 101.-116.

⁸⁴ Marko Dragić, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, Split, 2012., str. 43.-62, str. 43.

⁸⁵ Ibid, str.46.

⁸⁶ Ibid, str. 44.

⁸⁷ Ibid, str. 45.

⁸⁸ Ibid, str. 45.

zaštitnikom ratara, usjeva, pastira, zelenila... Zelenilo se povezuje s proljećem i vegetacijom iz čega bi mogla proizaći povezanost Lade i svetog Jure. Običaj je da se ujutro na Jurjevo okiti kuća zelenilom kako bi se otjerali demoni (apotropejska moć), a navečer su se palili krjesovi. Djevojke bi plesale kolo oko krijesa i pjevale pjesme svetom Juri, na glavi su im bile koprive koje se na kraju bace u vatru.⁸⁹ Na blagdan svetog Filipa i Jakova, 3. svibnja, filipovčice se uz pjesmu zahvaljuju slavonskoj šumi: *Blago tebi, zelena šumice! / Ti se mladiš svake godinice, / a ja sada i više nikada.*⁹⁰ Najučestaliji običaj na blagdan sv. Ivana Krstitelja jest paljenje i preskakanje krjesova. Djevojke su plele vijence od ubranog cvijeća, kitile se njima navečer i ujutro kad bi išle na misu. Mladići su preskakali krijes pred zoru, a djevojke su tri puta bacala cvijeće jedna drugoj preko vatre.⁹¹ Ladarice, skupine od četiri ili osam djevojčica s vijencima od cvijeća, išle su po selima te pred kućama pjevale pjesme i igrale kolo. Naposljetku bi vijenac bacile u vodu, prema vjerovanju udat će se tamo gdje vijenac otplovi.⁹² U okolici Koprivnice pjevale su pjesmu koja počinje stihovima: *Podajte nam Ivaneka, / Oj lepa Lado, Lado, Lado!*⁹³ Ladarice dodolske bile su djevojke koje su za vrijeme suše išle po selu i pjevajući pokušavale prizvati kišu. Jedna djevojka se gola omota cvijećem i zelenilom i to se naziva dodola, ona pleše sama, a ostale pjevaju pjesme. Domaćini je poliju vodom, a ona nastavlja ples.⁹⁴ U Slavoniji i Hrvatskom zagorju postoji pjesma u kojoj se spominje Lada, a moli se da padne kiša.⁹⁵

Kraljice Ljelje, drugi naziv rusaljke, su djevojke koje idu u ophode u vrijeme Duhova.⁹⁶ U mnogim mjestima rusaljke idu u ophode, običaji su uglavnom slični uz manje razlike. Naprimjer, osam do deset djevojaka bilo bi podijeljeno u dvije skupine, kraljeve i kraljice. U glavnoj skupini bile su djevojke koje su nosile muške šešire bogato ukrašene čaplinim ili paunovim perjem i cvijećem (smilje i kovilje). Dvije djevojke su imale na prednjoj strani šešira ogledalo, a straga šarene vrpce, u rukama su im bili mačevi također ukrašeni vrpčama. Te djevojke zvale su se prvakinje. Uz njih su se isticali i kralj ili kraljica, ponekad i oboje. Kraljica je imala koprenu na glavi, a nazivana je još i mlada. Dvije su djevojke nosile barjak, a u nekim krajevima je jedna nosila barjak, a druga bila kraljičina dvorkinja. Kad bi došle ispred kuće, kraljica bi sjela na stolicu, iza nje bi stala dvorkinja, a ostale bi pjevale uz pratnju tamburaša.

⁸⁹ Ibid, str. 49.

⁹⁰ Ibid, str. 50.

⁹¹ Ibid, str. 52.

⁹² Ibid, str. 52.

⁹³ Ibid, str. 52.

⁹⁴ Ibid, str. 53.

⁹⁵ Ibid, str. 54.

⁹⁶ Ibid, str. 55.

Pjesme su imale pripjev ljeljo i uz pratnju svirača bi ljelje i plesale. Ophodi su imali i svrhu upoznavanja neudatih djevojaka (ljelje obučene u kraljice i kraljeve) s momcima u selu i njihovim roditeljima.⁹⁷

Bunjevačke ljelje su išle u paru, prvo su išli prednjaci, pa sabljari, zatim diver s kraljicom, a posljednji su bili ban i banica. Kraljica je bila najmlađa djevojka u grupi. Svaki put kad bi se u pjesmi izgovorilo *ljeljo*, djevojke bi zastale i poklonile se zbog čega je izgledalo kao da pocupkuju.⁹⁸ U Đakovštini su se djevojke dijelile na kraljeve i kraljice. Razlikovale su se po tome što su kraljice oblačile svečane nošnje, a kraljevi su nosili ukrašene šešire i u rukama sablju. S njima je išlo i nekoliko momaka iz sela koje su nazivali prosjaci jer su nosili košare u koje bi seljani stavljali darove namijenjene ljeljama.⁹⁹ U Đakovštini postoji i usmena predaja o nastanku ljelja. Turci su zarobili sve muškarce, a žene su odlučile obući šarenu odjeću, staviti muške šešire i sa srpovima i kosama u rukama otići u turski tabor. Uplašile su Turke koji su pomislili da su žene duhovi, pobjegli su, a muškarci iz sela su oslobođeni. Od tada je ostao običaj da se žene tako oblače na Duhove.¹⁰⁰ *Ophod slavonskih kraljica ili ljelja upisan je 1966. godine kao hrvatska kulturna baština. Taj ophod 2009. godine upisan je na UNESCO-ov popis nematerijalne svjetske baštine.*¹⁰¹

2.4. Demonološke predaje

Ponekad se demonološke predaje tumače kao mitske predaje iako postoji jasna razlika.¹⁰² Demonološke predaje, najopćenitije definirano, jesu one koje govore o nadnaravnim bićima i susretu ljudi i nadnaravnih bića.¹⁰³

2.4.1. Vještice

⁹⁷ Ibid, str. 56.

⁹⁸ Ibid, str. 57.

⁹⁹ Ibid, str. 57.

¹⁰⁰ Ibid, str. 59.

¹⁰¹ Ibid, str. 59.

¹⁰² Vekić, Denis, Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: Poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje, *Croatica et Slavica Iadertina*, 12/1 (12.), 2016., 199-230.

¹⁰³ Ibid, str. 202

Vjera u vještice na naše prostore dolazi s istoka. Kaldejci su vještice poistovjećivali s vračarama, pravile su posebne masti i imale biljke kojima su mogle prouzrokovati nesreću ili smrt.¹⁰⁴ Grci su vjerovali da vještice kruže zrakom i prouzrokuju oluje, a iz Grčke je to preneseno balkanskim Slavenima.¹⁰⁵ Jedno od objašnjenja zašto vještice imaju moći jest to da su potpisale ugovor krvlju s đavlom. Prodale su dušu, a zauzvrat dobile moći.¹⁰⁶ Fizički izgled vještica uglavnom je sličan, a glavna karakteristika im je velik nos i grba na nosu. Govori se da od mjesta do mjesta idu leteći na metli.¹⁰⁷

Osim potpisivanja ugovora s đavlom, neki govore i da vješticom postaju djeca rođena u košuljici, a to mogu spriječiti babice tako što im spuste vile na rame i tri puta ponavljaju da je dijete kršteno.¹⁰⁸ Vještice je teško prepoznati, ali navodno svećenici tijekom mise kada su okrenuti puku mogu vidjeti sve vještice u crkvi. Ponekad se pretvaraju u životinje, naprimjer muhe ili leptir, na taj način se mogu približiti ljudima i ući u njihove domove.¹⁰⁹ Prema vjerovanju, kada leptiru za kojeg misle da je vještica istrgaju krila i kažu mu da dođe sutra po sol, ujutro vještica dođe na vrata u svom ljudskom obliku i traži sol.¹¹⁰ Osim već navedenog kretanja metlom, postoji i rečenica koja su vještice izgovarale, a koja ih je vodila na željeno mjesto.¹¹¹ Rečenica glasi: *Ni o drvo, ni o kamen*, a onda bi rekle mjesto na koje žele otići. Okupljale su se jednom godišnje, na pokladni utorak. Tim danom su ljudi za ručak jeli pijetla, pojeli bi bijeli luk da bi se zaštitili od vještica ostalih zlih sila.¹¹² Na pokladnu noć posebno se vještice pojavljuju u obliku iskrica. Postoji priča o jednom čovjeku na kojega su pale iskrica s jednog stabla kad je išao iz mlina. U trenutku kada su iskricice pale na njega, čovjek je oslijepio. Njegov konj je bio uz njega i on je znao put kući. Čovjek je pratio konja, a kada je došao kući otrešao je iskricice sa sebe i u tom trenutku progledao.¹¹³

¹⁰⁴ A., A. (1929). Čarolije, vještice i vukodlaci. *Obnovljeni Život*, 10. (5.), 280-285. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/60660>, str. 282.

¹⁰⁵ Ibid, str. 282.

¹⁰⁶ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 81.

¹⁰⁷ Ibid, str. 81.

¹⁰⁸ Ibid, str. 82.

¹⁰⁹ Ibid, str. 83.

¹¹⁰ Ibid, str. 83.

¹¹¹ Ibid, str. 84.

¹¹² Ibid, 84.-85.

¹¹³ Ibid, str. 88.

2.4.2. Vukodlaci

Vukodlaci su mrtvaci koji četrdeset dana nakon smrti ustaju iz groba zbog teških grijeha. Vjerovalo se da se vukodlakom može postati i ako preko mrtvacu prijeđe mačka. Vukodlaci su okarakterizirani kao zli, s namjerom da naude ljudima. Mogu preuzeti razne životinjske oblike, a migu se sresti na raskrižju i to 23 sata do ponoći.¹¹⁴ To je jedan od razloga zašto se na raskrižjima često može vidjeti križ. Zaštititi se može i ako probodeš vukodlaka glogovim ili drenovim kolcem uz pranju tri svećenika i zvonara i na taj način vukodlak zauvijek nestaje.¹¹⁵ Iako se vjerovalo da će se povukodlačiti mrtvac preko kojeg prijeđe mačka, postoji i priča o vukodlaku Roku preko čijeg je tijela prešao njegov lovački pas.¹¹⁶ Postanak vukodlaka može se spriječiti ako svećenik probode mrtvacu kolcem koji je napravljen od istog drva kao Kristova kruna. Tada iz mrtvacu izađe sva krv i ostanu samo kosti i koža.¹¹⁷ Vukodlaci se često poistovjećuju s vampirima pa u nekim mjestima imaju isto ime.¹¹⁸

2.4.3. More

More se nazivaju djevojke koje su se povještice. Naziv more dolazi od riječi *morenje*. One su uživale gledajući kako netko pati, bez namjere da ozlijede osobu. Najčešći način jest dolazak noću u kuću kada bi sjele na osobu i pritiskale ju, a osoba se ne bi mogla osloboditi bez tuđe pomoći. U Hrvatskoj kažu da su to najčešće usidjelice, stare cure.¹¹⁹

Isto kao i vještice, more bi postajale djeca rađana u košuljici i na isti način se to moglo spriječiti.¹²⁰ Rađanje mora su mogle nesvjesno prouzrokovati i majke. Mislile su ako uzmu placentu od ždrebadi i gole protrče ispod nje da će imati bezbolan porod, a onda bi im se kćeri rodile kao more, a sinovi kao vukodlaci. Moguće je i da su majke same bile vještice pa su rađale more.¹²¹ Jedna od zanimljivih i upečatljivijih karakteristika jest da su more često hrome.¹²²

More posjećuju ljude koje poznaju. Nekoga iz susjedstva o kome imaju loše mišljenja, a neki vjeruju da ni more same nisu svjesne toga što se događa tijekom noći.¹²³ Nevidljive su i

¹¹⁴ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 113.

¹¹⁵ Ibid, str. 113.

¹¹⁶ Ibid, str. 114.

¹¹⁷ Ibid, str. 116.

¹¹⁸ Ibid, str. 116.

¹¹⁹ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 98.

¹²⁰ Ibid, str. 98

¹²¹ Ibid, str. 100.

¹²² Ibid, str. 98.

¹²³ Ibid, str. 99.

moгу ući čak i kroz ključanicu na vratima. Ako je uhvatiš objema rukama i držiš tako do zore, one se vraćaju u svoj pravi oblik i tako možeš otkriti tko je to.¹²⁴ Ponekad su to djevojke koje se žele osvetiti momcima koji su ih ostavili ili koji ih nisu htjeli za ženu.¹²⁵

2.4.5. Maminjorgo

Maminjorgo se nazivao đavao pretvoren u magarca. Osim u magarca moga se pretvoriti i u mačku (mačić), psa, crnoga ovna. Ako se uspiju noću podvući ljudima pod noge, a ljudi ih uzjaše, moraju ih jahati sve do zore bez prestanka.¹²⁶ Uz naziv maminjorgo, koriste se još i orko, njorko, orho, orso, orkul ili smetinjak i posmetinjak koji se posebno izdvaja. Taj naziv je dobio zbog toga što nastaje od smeća, za njim ostaje smrad i osoba koja se namjerila na njega također smrdi.¹²⁷ Povezuje se često s vukodlacima, neki ih smatraju istim bićima, a neki vjeruju samo da surađuju. Prvi put se spominje u 18. stoljeću, a svjedočanstvo dolazi iz zagorske Dalmacije.¹²⁸

Prema nekima, maminjorgo svaki dan mijenja lik. Jedan dan je magarac, a već drugi lav ili jelen. Privlači ljude koji ga sretnu, a zatim ih odvede u pećinu gdje ih pojede.¹²⁹ Najviše se razlikuje od ostalih navedenih bića po tome što ima najmanje informacija o postanku maminjorga, jedino objašnjenje koje imamo je da nastaje od smeća.¹³⁰ Može se obuzdati maminjorga i navesti ga da te vrati na mjesto odakle ste krenuli ako osoba ima nekorištenu uzicu, uzicu od janjeće vune ili krunicu, a zaštititi se može svetim moćima i blagoslovljenom travom.¹³¹

U Istri se biće opisivano poput maminjorga naziva mrak. Oni vjeruju da se obraniti možeš ako zamijeniš lijevu i desnu cipelu ili preokreneš kaput.¹³² Postoji još jedan način na koji se maminjorgo pojavljuje, popriječi put osobama, postane velik i ako netko prođe ispod njega, umire.¹³³

¹²⁴ Ibid, str. 99.

¹²⁵ Ibid, 102.

¹²⁶ Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 441.

¹²⁷ Stojković, M. (1932). Orko. *Narodna starina*, 11 (29), 226-227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/67967>, str. 226.

¹²⁸ Ibid, str. 226.

¹²⁹ Ibid, str. 227.

¹³⁰ Lozica, I. (1995). Dva demona: orko i macić, *Narodna umjetnost*, 32 (2), 11-66. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/48852>, str. 16.

¹³¹ Ibid, str. 16.

¹³² Ibid, str. 17.

¹³³ Ibid, str. 17.

2.5. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje su predaje koje govore o pojavljivanju mrtvih osoba, točnije odraslih osoba koje su ubijene, ubijene vanbračne djece, odnosno beba i djece koja su umrla nekrštena.¹³⁴ Djeca bi se pojavljivala noću u bijelim haljinicama sa svijećom u rukama. Ljudi ih zovu različitim imenima, a neka od njih su tintilinić, krivljavci, drekavci, macići...¹³⁵

2.6. Pričanja iz života

Predaje koje su pomalo podrugljivog karaktera u kojima se ismijavaju stanovnici nekog mjesta, seljaci, malograđani, neka zanimanja nazivaju se pričanja iz života. Uglavnom su to kraće priče koje se isprepleću s anegdotama, vicevima, novelama i šalama.¹³⁶ Jedan od primjera je priča *Tajna* koja ima elemente anegdote. Govori o staroj kućici u jednom selu. Svi ukućani su umrli, ali noću su iz kuće dolazili zastrašujući zvukovi. Nitko nije imao hrabrosti da ode provjeriti što proizvodi te zvukove. Jedne noći, dva mladića odluče da je vrijeme da saznaju što se događa. Kada su ušli u kuću ugledali su starca Mrvu. On je grebao drvenom žlicom po tavi i na taj način proizvodio zvukove. Objasnio je mladićima da je to radio da bi zastrašio seljane kako ga ne bi potjerali iz kuće. Mladići su mu rekli da će čuvati njegovu tajnu, ali pod uvjetom da prestane plašiti ljude. Mrva je pristao i preko dana je i dalje lutao selom, a noću je dolazio u napuštenu kućicu i spavao.¹³⁷

3. Legende

Legende su jako slične predajama, ono po čemu se razlikuju jest element čuda. Dakle, to je vrsta priče vjerskog karaktera u koju se vjeruje. Glavni likovi su uglavnom sveci i svete,

¹³⁴ Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 121.

¹³⁵ Ibid, str. 121.

¹³⁶ Ibid, str. 126.

¹³⁷ Ibid, str. 135.

Isus Krist, mučenici i mučenice i vjerski dostojanstvenici. Nerijetko se u legendama uz pomoć čuda zlo kažnjava, a dobro nagrađuje.¹³⁸

3.1. Gavanovi dvori

Izvor priče o Gavanovim dvorima dolazi od biblijske priče o Sodomi i Gomori, o propasti tih gradova zbog ponašanja njihovih građana. Dva anđela su posjetila Sodomu i lijepo ih je dočekaio jedino Lot. Anđeli su odlučili spasiti Lota i njegovu obitelj zbog njegove dobrote i rekli su mu da bježe i da se ne smiju zaustavljati ni osvrutati. Bog je uništio gradove, a Lotova žena se okrenula i pretvorena je u stup soli.¹³⁹

U Imotskom je živio jedan čovjek koji se zvao Gavan. Bio je jako bogat, ali jako škrt, pohlepan i ohol. Ni žena mu nije bolja, neki su čak govorili da je ona i gora od Gavana. Imali su jednog sina. Jednog dana na vrata im dođe Isus glumeći siromaha. Tražio je malo hrane od Gavanove žene. Prvo ga odbije, ali onda da bi ga se što prije riješila, naredi slugi da mu donese kruha. Ona gurne kruh nogom pred Isusa jer se nije htjela poniziti i dati prosjaku kruh u ruke. Isus zatim zatraži i komad kupusa, a Gavanova žena naredi slugi da mu donese kupus koji raste kraj puta koji je najprljiviji. Sluga ne poslušava već izabere lijep komad i donese ga Isusu. Zatražio je i od ostalih sluga ako imaju išta hrane kako bi donio prosjaku, ali su gotovo svi odbili. Zbog toga Isus odluči spasiti slugu i reče mu da će večeras biti potres i gromovi, ali da se on ne moraj bojati. Navečer se zemlja zatrese tri puta i svi Gavanovi dvori, sve njegove sluge i novac propadnu u zemlju. Tu je nastalo crveno jezero. Sluga je pobjegao, ali je sa sobom uzeo Gavanovog sina jer mu je bilo žao djeteta. Kako je trčao s djetetom u rukama, tako se iza njega zemlja otvarala. Čuo je glas s neba koji mu govori da mora ostaviti i dijete jer je od zla roda. Sluga ostavi dijete i na tom mjestu se ponovo otvori zemlja. Poginule su i Gavanove brojne sluge, ali njih je samo prekrila zemlja bez vode. To je smatrano blažom kaznom.¹⁴⁰

3.2. Sveta Katarina

Legenda o svetoj Katarini zapisana (ili prepisana) je latinicom u 15. stoljeću na području Zadra. Legenda ima veliku vrijednost jer se radi o učenoj ženi koja je doživjela

¹³⁸ Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 448.

¹³⁹ Ibid, str. 449.

¹⁴⁰ Ibid, str. 450.-451.

mučeničku smrt.¹⁴¹ Katarina se smješta u treće ili četvrto stoljeće, bila je jedino dijete princa iz Aleksandrije, bila je poganka.¹⁴² Jedne noći sanjala je Isusa koji joj je rekao da je neće uzeti za ženu jer nije dovoljno lijepa. Nakon tog sna, Katarina se odluči krstiti. Isus joj se opet ukaže i uzme je za svoju zaručnicu.¹⁴³

Suprotstavila se svima pa i samom caru Maksentiju koji ju je htio uzeti za ženu. On je bio okrutan i progonio je kršćane, a štovao idole. Pokušao je razuvjeriti Katarinu i odvratiti je od vjere. Poslao je pedeset mudraca kako bi je uvjerali, ali je završilo tako što je argumentima ona promijenila njihovo mišljenje. Nakon toga, Maksimin ih je odlučio spaliti. Kada je shvatio da ne može promijeniti Katarinu, odlučio ju je prvo zatvoriti u tamnicu, a zatim mučiti. Bila je vezana između četiri kotača na kojima su bile oštrice. Kada su je htjeli početi mučiti, pojavio se plamen s neba i uništio oštrice. Zatim je naredio da joj odrube glavu. Na taj način je pogubljena. Kažu da joj nije išla krv već je iz rane poteklo mlijeko.¹⁴⁴ U trenutku smrti, imala je samo 18 godina. Anđeli su njezino tijelo uznijeli na goru Sinaj.¹⁴⁵

3.3. Sveti Duje

Ne može se sa sigurnošću tvrditi u kojem je vremenu živio sveti Duje. Prema legendi sveti Duje je živio u prvom stoljeću, bio je učenik svetog Petra te iz Sirije dolazi u Salonu gdje širi kršćanstvo i postaje prvi biskup u Salonu. Mučen je i ubijen 7. svibnja.¹⁴⁶ Kasnije se saznaje da ti podatci nisu točni, sveti Duje nije mogao biti učenik svetog Petra zato što je živio za vrijeme Dioklecijana, a dokazano je da je umro 10. travnja 304. godine.¹⁴⁷ Ipak, blagdan svetog Duje slavi se 7. svibnja. Mnogi smatraju da je to iz praktičnih razloga jer je 10. travnja često vrijeme korizme kada ne bi trebalo biti slavlja.¹⁴⁸ Kostić se čuvaju u mauzoleju cara Dioklecijana, odnosno u Splitskoj katedrali koja je vremenom u narodu i prozvana imenom Sv.

¹⁴¹ Fališevac, D. (2010). Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi. *Slovo*, (60), 255-277. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/65874>, str. 256.

¹⁴² Ibid, str. 258.

¹⁴³ Ibid, str. 259.

¹⁴⁴ Ibid, str. 259.

¹⁴⁵ Ibid, str. 259.

¹⁴⁶ Ban, T. (2013). Sudamja – Fjera sv. Duje. *Ethnologica Dalmatica*, 20, 81-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/107480>, str. 82.

¹⁴⁷ Ibid, str. 82.

¹⁴⁸ Ibid, str. 82.

Duje iako je prvobitno bila posvećena Blaženoj djevici Mariji.¹⁴⁹ Sveti Duje je zaštitnik i čuvar grada Splita.¹⁵⁰

3.4. Slika Gospe Sinjske

Slika Gospe Sinjske prvo je bila u Rami gdje ju je donio sv. Jakov Markijski. Turci su spalili crkvu, ali slika je ostala neoštećena. U 17. stoljeću su Hrvati bježali iz Bosne i Hercegovine i tada su franjevci napustili Ramu i nastanili se u Dalmaciji, a sa sobom su ponijeli sliku Gospe.¹⁵¹ Željeli su se nastaniti u Sinju, ali to nije bilo odmah moguće. Sliku su držali skrivenu u Splitu, a kada se pročulo za nju odlučili su je staviti u orman kod Jure Bubičića. Njegova žena je primijetila da sve stvari koje stavi u orman ujutro budu uredno složene.¹⁵² Sagrađena je crkva u Sinju na mjestu gdje je nekada crkva svetog Jerolima. Kada su pripremili crkvu i samostan, pitali su fra Antuna Pletikosića da donese sliku u Sinj. On je noću uzeo sliku, donio je do Radošića i pozvao fratre. Oni su došli s vjernicima i uz duhovne pjesme i štovanje je odnijeli i stavili u oltar.¹⁵³

Šest dana nakon što je Gospina slika prenesena u novu crkvu, Turci su odlučili napasti Otok. Iako su uništili gard i ubili oko 300 ljudi, a ženu i djecu zarobili, njihovi su gubitci bili puno veći, njihovih je vojnika umrlo oko 1000.¹⁵⁴ Zatim su odlučili napasti Sinj. Nisu uspjeli pobijediti te su u noći s 14. na 15. kolovoza odlučili pobjeći prema Livnu. Vojnici su kasnije pričali da su svaku večer na zidinama viđali jaku svjetlost i ženu koja hoda u bijeloj haljini.¹⁵⁵ Sinjski branitelji su u znak zahvale odlučili okruniti Gospinu sliku zlatnom krunom.¹⁵⁶

Postoji mnogo svjedočanstava o čudesima Gospine slike. Najviše je onih koji svjedoče o ozdravljenju bolesnih. Čuda su se počela događati već u Rami kada je slika dva puta u požarima ostala netaknuta. Nakon jednog od požara, musliman je pronašao sliku i stavio je u žitnicu. Iako je žito uzimano, žitnica je uvijek ostajala puna. On je to rekao susjedu i na kraju je ta informacija došla i do fratara koji su uzeli sliku nazad sebi.¹⁵⁷

¹⁴⁹ Ibid, str. 82.

¹⁵⁰ Ibid, str. 82.

¹⁵¹ Dragić, Marko *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1)*, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177., str. 154.

¹⁵² Ibid, str. 163.

¹⁵³ Ibid, str. 163.

¹⁵⁴ Ibid, str. 164.

¹⁵⁵ Ibid, str. 165.

¹⁵⁶ Ibid, str. 166.

¹⁵⁷ Ibid, str. 156.

Sljedeće čudo govori o mladiću koji je htio postati fratar i čitav su ga život za to pripremali, ali nije bio dovoljno visok, bio je niskog rasta. Mladić se molio Gospi koja je učinila da mladić naraste nakon čega je postao svećenikom.¹⁵⁸ Jedan seljak se žalio kako mu umiru životinje, a ljudi su ga uputili da ide u Ramu na Veliku Gospu. On ih je poslušao te zamolio Gospu za pomoć. Putem kući sreo je staricu koja mu je rekla da treba premjestiti štalu jer je na tom mjestu umro jedan fratar. Rekla mu je da se zahvali Gospi koja je učinila da se njih dvoje sretnu. On je poslušao staricu, premjestio štalu i životinje mu više nisu umirale.¹⁵⁹ To su samo neki od primjera kada Gospa uslišila vjernike i pomogla im. Kršćani je štiju diljem svijeta zbog njezine dobrote.

4. Zaključak

Predaje i legende kao i sve usmenoknjiževne vrste iznimno su bitna sastavnica nematerijalne kulturne baštine koja je posebno ugrožena.

Povijesne predaje govore o sudbonosnim povijesnim osobama i događajima. Hrvati i u naše vrijeme pripovijedaju mnoge povijesne predaje koje obuhvaćaju vremena od ilirskih, antičkih, srednjovjekovnih do naših dana. Povijesne predaje kao i etnološke koje su nastale na povijesnoj razini mogu se nazvati domaštanom poviješću.

Najčešće mitsko biće u hrvatskoj mitologiji je vila. Ta mitska bića često se uspoređuju s antičkim grčkim muzama. U hrvatskoj pučkoj percepciji vile su bajkovite ljepotice koje su činile dobro, a jedino su se osvećivale ako bi netko izdao njihovu tajnu.

Demonološke predaje imaju cilj upozoriti recipijenta da ne čini zlo jer će ga sresti demonsko biće i učiniti mu veliko zlo, ili će se kad umre pretvoriti u vukodlaka, lutati svijetom i napadati ljude.

Eshatološke predaje kazuju o pojavljivanju umrle i ubijene nekrštene djece. Djeca bi se, po narodnom kazivanju, pojavljivala noću u bijelim haljinicama, sa svijećom u ruci plaćući.

Predaje su bile važne i u prošlosti, ali važno je ne zanemarivati njihovu vrijednost i u današnjim vremenima. Donose nam vrijedne životne lekcije, upozoravaju nas na moguće opasnosti i ono najvažnije, u njima je sačuvana naša povijest, tradicija, kultura i običaji.

¹⁵⁸ Ibid, str. 157.

¹⁵⁹ Ibid, str. 158.

Legende, s druge strane, najviše upućuju na ono što je ispravno, na moralne vrijednosti, važnost života u vjeri.

Literatura

1. A. A. Čarolije, vještice i vukodlaci. *Obnovljeni Život*, 10. (5.), 1929., 280-285. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/60660>
2. Ban, T. Sudamja – Fjera sv. Duje. *Ethnologica Dalmatica*, 20, 2013., 81-104. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/107480>
3. Dragić, Helena. Prinosi bosansko-hercegovačkoj toponimiji motiviranoj apelativom crkva. Od Pavlimira do riči šokačke (Zbornik Ljiljane Kolenić). (ur. Ćurak Silvija; Blažević Krezić, Vera). Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek 2021., str. 279-292.
4. Dragić, Helena. Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije. Cetinjski filološki dani III. Fakultet za crnogorski jezik i književnost; University of Cansas, 2022., str. 101.-116.
5. Dragić, Helena. Dukljanski kralj sveti Vladimir u hrvatskoj književnosti i crnogorskoj tradiciji, *Lingua Montenegrina*, Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanje (The magazine of linguistic, of literature and cultural issues) Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje „Vojislav P. Nikčević“, br. 5, Cetinje, 2010., str. 517.-534.
6. Dragić, Marko. Kliški kapetan i knez Petar Kružić u tradicijskom pamćenju i povijesnom kontekstu. *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 47-48. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2022, 369-392.
7. Dragić, Marko. Hajdučki harambaša Andrijica Šimić po čijim vrlinama je nazvan HNK Hajduk, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja* 46. Društvo prijatelja kulturne baštine Split, Split, 2020, 292-332.
8. Dragić, Marko. Hrvatske povijesne i etnološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 16 (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2018, 279-296.
9. Dragić, Marko. Tradicijske priče iz Zagore, *Književni krug Split*; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
10. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. *Godišnjak Titius* 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.

11. Dragić, Marko. Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
12. Dragić, Marko. Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju, *HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
13. Dragić, Marko. Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu, *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, Split, 2012., str. 43.-62.
14. Dragić, Marko. Zbilja o hrvatskom kralju Dmitru Zvonimiru u poeziji Vladimira Nazora, *Croatian Studies Review*, 7, Macquarie University Sydney, Australia, Faculty of Philosophy University of Split, Croatia, Waterloo University, Canada, 2011., str. 61-88.
15. Dragić, Marko. Harač i drugi zločini u Mažuranićevom spjevu „Smrt Smail-age Čengića“ i suvremenom narodnome pripovijedanju, *Zbornik: Ivan Mažuranić (1814-1890) i Crna Gora*, HCDP "Croatica - Montenegrina" RH & CKD "Montenegro - Montenergina" u Osijeku & Institut za crnogorski jezik i jezikoslovlje "Vojislav P. Nikčević" - Cetinje, Cetinje – Osijek, 2011., str. 379-411.
16. Dragić, Marko. Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju, *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu*, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
17. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
18. Dragić, Marko. Hrvatske predaje i legende o sakralnim predmetima u Bosni i Hercegovini. Hrvatsko filološko društvo; Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2001., str. 541.-548.
19. Dragić, Marko. Grobovi hrvatskih mučenika i mučenica u Bosni i Hercegovini, *Mostariensia*, časopis za humanističke znanosti Sveučilišta u Mostaru br. 9, Mostar 1998., str. 81-96.
20. Fališevac, Dunja. Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi. *Slovo*, (60), 2010., 255-277. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/65874>
21. Jureta, Ante. Dmonska bića u Zagori. *Ethnologica Dalmatica* 24. Etnografski muzej. Split, 2017. str. 43-57.

22. Kekez, Josip, Usmena književnost, u Škreb – Stamać, Uvod u književnost, IV. Poboľjšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
23. Lozica, Ivan. Dva demoni: orko i macić, *Narodna umjetnost*, 32 (2), 1995. 11-66. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/48852>
24. Stojković, M. Orko. *Narodna starina*, 11 (29), 1932., 226-227. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/67967>
25. Strčić, P. Hrvatska u doba Šimuna Kožičića Benje s posebnim osvrtom na (tadašnju) Rijeku, *Fluminiensia*, 24 (1), 2012., 9-17.
26. *Usmene pripovijetke i predaje*, Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
27. Vekić, Denis, Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: Poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje, *Croatica et Slavica Iadertina*, 12/1 (12.), 2016., 199-230.

Sažetak

U završnom radu objašnjene su predaje i legende. Prve su povijesne predaje u kojima su izdvojene one o dolasku Hrvata na današnje prostore. Izdvojile su se i one koje govore o periodu osmanske okupacije u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U tom periodu javljaju se uskoci i hajduci od kojih su se najviše istakli Andrijica Šimić i Petar Kružić. Etiološke predaje su predaje kojima se objašnjava podrijetlo mjesta i prezimena, u ovome radu konkretno prezime Gotovac te mjesta Visovac i Neorić. Glavna tematika mitskih predaja su vile ili ljudi koji imaju nadnaravne moći. Objašnjeno je kako su prema vjerovanju nastale vile i osnovne informacije o njima, a zatim je pisano o Ladi i Ljelji koji su dio hrvatske tradicije i običaja. Demonološke predaje bave se pričama o susretu s vampirima, vukodlacima i vješticama. Eshatološke predaje govore o umrloj djeci ili ubijenim ljudima čije duše lutaju. Napisan je i primjer pričanja iz života, kratka priča humorističnog karaktera o beskućniku. Naposljetku govori se o legendama, njihovoj definiciji te je navedeno nekoliko primjera, prepričana je poznata priča o Gavanovim dvorima koja je napisana po uzoru na priču iz Biblije o Sodomi i Gomori, zatim se pisalo o svetoj Katarini i svetom Duji i slici Gospe Sinjske uz koju su vezana mnoga čudesa i koja se još uvijek slavi i poštuje.

Ključne riječi: povijesne predaje, etiološke predaje, mitske predaje, demonološke predaje, legende.

The poetics of traditions and legends

Abstract

This undergraduate thesis explores folk tales and legends. The first stories to be analyzed are the historical narratives, focusing in particular on those concerning the arrival of the Croats to their current territories and the period of Ottoman occupation in Croatia and Bosnia and Herzegovina. During this historical period, the uskoks and hajduks emerged, with Andrijica Šimić and Petar Kružić being the most prominent figures. The etiological tales which were explored in this paper speak of the origins of places and surnames, specifically the Gotovac surname and the island of Visovac and the village Neorić. The central characters in the myths are fairies and people with supernatural abilities. These myths explain the origin of fairies and provides basic information about them. They are followed by the examination of tales about the Slavic goddess Lada and her son Ljela. Demonological folk tales delve into

encounters with vampires, werewolves, and witches. Eschatological stories center around deceased children or the wandering souls of the murdered. An example of an anecdote is also provided, a short humorous story about a homeless person. Finally, the paper discusses legends, their definition, and offers several examples, and a retelling of the famous story of Gavan and his Halls, which is based on the biblical story of Sodom and Gomorrah. The paper also touches on the stories of St. Catherine, St. Domnius, and the painting of Our Lady of Sinj, which is associated with many miracles and is still celebrated and revered.

Keywords: historical traditions, etiological traditions, mythical traditions, demonological traditions, legends.

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podcrtajte odgovarajuće)

Student/ica: VALENTINA MARJANOVIĆ

Naslov rada: POETIKA PREDAJA I LEGENDI

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI, FILOLOGIJA

Vrsta rada: ZAVRŠNI RAD

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
/

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
PROF. DR. SC. MARKO DRAGIĆ
PROF. DR. SC. BORIS ŠKVRČ
DOC. DR. SC. NIKOLA SUNARA

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uredenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22).

Split, 25.09.2024.

Potpis studenta/studentice: V. Marjanović

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja VALENTINA MARJANOVIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI ^{I PEDAGOGIJE}, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25. 09. 2024.

Potpis V. Marjanović